

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2024.23.5.123-142>

Význam Augustína Bartoša pre pedagogiku osôb s telesným postihnutím

Importance of Augustin Bartoš for Education of People with Physical Disabilities

Vendula Poláchová, Jan Viktorin

Abstract

The theoretical study is devoted to Augustin Bartoš, an important representative of education for persons with physical disabilities, who worked mainly in the first half of the 20th century, and his link is highly acknowledged for the education of people with physical disabilities and is still valid today. Augustin Bartoš is associated with the Jedlička's Institute in Prague, which he headed for decades. During this engagement, he cooperated with several important personalities, especially with Rudolf Jedlička, who aimed to develop care for children, pupils and students with physical disabilities, which was completely insufficient. Augustin Bartoš's main activities include educate children with physical disabilities, as well as publishing and pioneering. The aim of this study is to summarize the life and most important works of Augustin Bartoš, as well as to analyse the pedagogical link of this important personality.

Keywords: Education of people with physical disabilities. Comprehensive care. Education. Jedlička's Institute. Prostheses. Dermatology.

Životopisné údaje

Augustín Bartoš sa narodil 1. marca 1888, niektoré zdroje uvádzajú dátum narodenia 29. februára 1888 Alojzii a Vincentovi ako posledné, piate dieťa, ktorému pomohla na svet pôrodná asistentka Emerencia Mílová. Augustín bol pokrstený štyri dni po narodení vo farskom kostole svätého Jakuba Väčšieho v Červenom Kostelci farárom Vincencom Dvořáčkom. Vincent Bartoš bol obchodník s plátnom, ale deťom a starostlivosťou o rodinu sa príliš nevenoval, navyše bol alkoholik a všetok svoj majetok (vrátane rodinného vena manželky a hostinca) prehral v kartách alebo prepil, preto mu náhodský okresný súd odobral otcovskú moc nad synom Jozefom a maloletým Augustínom. Keď sa Augustín narodil, mal Vincenc 47 rokov. Vyrastal s matkou a súrodencami v malom domčeku v Červenom Kostelci. Aby matka uživila seba a svoje potomstvo, založila si podomový obchod. Rodina sa

musela často sťahovať a nemala dobré finančné ani sociálne zázemie (Hartmanová, 2005; Lenderová, Rýdl, 2006).

Bartoš mal od detstva hnisavé a bolestivé ochorenie ľavého členkového kĺbu. Osteomyelitída mu spôsobovala fyzickú únavu a veľké bolesti. Keď profesor Jedlička videl Bartošove röntgenové snímky, ponúkol mu resekciu, ale Bartoš odmietol. Napriek svojim fyzickým obmedzeniam mal Bartoš veľkú túžbu po poznaní a silné odhodlanie. Choroba mu priniesla vytrvalosť aj odolnosť, čo sa prejavilo vo všetkých aspektoch Bartošovho života. Pravdepodobne práve z jeho vlastných skúseností pramenila jeho sila pre práva osôb so zdravotným postihnutím a presadzovanie inklúzie (Renotierová, 2007).

Bartoš začal chodiť do obecnej školy v nedeľu 16. septembra 1894. Deti sa učili čítať, počítať, písať, spievať, náboženstvo, gymnastiku a kresliť. Keď Bartoš 31. júla 1895, v posledný deň školského roka, priniesol domov vysvedčenie s takmer samými jednotkami (okrem dvojky z telesnej výchovy), mohol byť spokojný. Bartoš si vytvoril pozitívny vzťah najmä k Františkovi Novákovi, svojmu prvému triednemu učiteľovi. Zmena nastala vo štvrtej triede, keď sa jeho učiteľom stal František Červený. Ten Bartoša často trestal bitím, ale aj zosmiešňovaním jeho postihnutia. Bartoš ukončil štvrtú triedu s veľmi zlými známami. Bartošov život nebola len škola, ale aj voľný čas a prázdniny. Keď sa dalo, túlal sa s kamarátmi po lese, snoril medzi skalami a hľadal rôzne skrýše, stanoval, čítal romantické knihy a skúmal tajomné chodby starej zručaniny (Doležalová, 2018; Kolář, 2009).

Bartoš ukončil štúdium na meštianskej škole 15. júla 1899. Posledný rok bol úplne bez problémov, trieda mala nového učiteľa Bohumila Dudka a škola mala nového riaditeľa. Bývalý riaditeľ Ján Dobeš sa stal okresným inšpektorom a Bartošovu triedu navštívil počas roka trikrát. Po vzore svojho brata Jozefa prestúpil na kosteleckú meštiansku školu, kde však nezapadol, keďže školu navštevovali najmä deti bohatých rodičov. Emil Kleplík bol Bartošovým triednym učiteľom tri roky. Počet žiakov v triedach citeľne klesol a v porovnaní s obecnou školou sa výrazne znížila aj absencia. Počas štúdia strávil rok v Kuksu, miestnej nemeckej chlapčenskej meštianskej škole, kde sa naučil košíkárstvu, tkáčstvu hodvábú a ešte viac dobrej nemčine, čo sa mu v budúcnosti hodilo pri ďalšom štúdiu, služobných cestách, prednáškach a publikáciách. Nezvyčajné v jeho štúdiu bolo absolvovanie tretej triedy trikrát, v kosteleckej meštianskej škole, v nemeckom Kuksu a opäť v Kostelci (kvôli nízkemu počtu žiakov). Počas tohto obdobia slúžil v miestnom kostole, pričom za dva roky získal dve koruny (Hronová, 1998; Morkes, 2004).

Bartoš absolvoval meštiansku školu s vyznamenaním, hoci nedostal odporúčanie na štúdium, a tak bol v roku 1904 prijatý na Učiteľský ústav v Hradci Králové. Školský rok sa oficiálne začal bohoslužbami v nedeľu 18. septembra 1904. Bartoš sa v triede stretol so 49 spolužiakmi, z ktorých dvaja boli z jeho rodného mesta. Spolu s matkou sa presťahoval do Hradca Králové na Pospíšilovu ulicu číslo 378. Výber školy nebol náhodný, pretože škola ako jedna z mála umožňovala štúdium chudobnejším žiakom, nebolo ju

potrebné financovať, okrem nákupu pomôcok a učebníc. Bartošovým triednym učiteľom bol profesor Jan Veverka, ktorý vyučoval náboženstvo a český jazyk. Bartoš si v prvých rokoch štúdia počínal priemerne až mierne nadpriemerne. So začiatkom štúdia ho zaujímala najmä somatológia, v rozvrhu hodín ešte dominovala špeciálna pedagogika, sociálna práca a hygiena. Predmet somatológia vyučoval najprv lekársky asistent MUDr. Karel Krása a neskôr obvodný lekár MUDr. Václav Kracík. Počas štúdia sa stretol s viacerými osobnosťami, napríklad s maliarom Vlčkom a bratmi Medkovými - Jaroslavom a Rudolfom, ktorí mali rovnaké názory na literatúru a život. Počas štúdia Bartoš trávil veľa času v knižnici Pedagogického inštitútu, ktorá ponúkala veľmi širokú zbierku publikácií. Počas štúdia si študenti mohli vyskúšať aj učiteľské povolanie v cvičných triedach, ktoré boli zriadené na výučbu budúcich učiteľov. V októbri alebo novembri 1907 sa Bartoš ujal svojej prvej učiteľskej katedry. Zaujímal sa aj o nepovinné predmety, konkrétne o rozšírené štúdium nemčiny a vyučovanie pre hluchonemých. Bartoš sa počas štúdia stretol s finančnými problémami, ale vďaka dobrému správaniu a dobrému prospechu získal v roku 1907 polovičné štátne štipendium vo výške 200 korún, ktoré mu bolo vyplatené v štyroch splátkach. Bartoš ešte počas štúdia hral na husliach v študentskom kvartete (Doležalová, 2018).

Bartoš zmaturoval s vyznamenaním v júni 1908 a na jeseň 1908 začal pôsobiť ako dočasný učiteľ na Mestskej chlapčenskej škole profesora Drtinu v Hradci Králové v Pospíšilovej triede. Bartoš bol zástancom slobodného školstva, mal odmietavý postoj k školstvu ako prostriedku prispôsobovania sa detí na základe požiadaviek rodičov. Po roku sa rozhodol pre zmenu a začal pôsobiť ako dočasný učiteľ v Nechaniciach pri Hradci Králové. Tam pracoval so žiakmi (dievčatami aj chlapcami, hoci rozdelenie tried podľa pohlavia zostalo rovnaké), ktorí boli týraní a z neúplných rodín. Učiť v tejto škole nebolo ľahké, ale Bartošova druhá chlapčenská trieda sa podľa výsledkov stala najlepšou v škole. Bartoš so žiakmi navštívil v utorok 21. septembra 1909 počas výletu jesenné poľné práce, 29. októbra navštívil kováčsku dielňu, 24. mája 1910 bažantnicu a napokon 21. júna žiaci navštívili polia a záhradníctvo pána Holého. Bartoš bol nútený nájsť si v meste ubytovanie a podarilo sa mu prenajať si od miestnej starency izbu s jedným stolom a stoličkou, pecou na zimu a posteľou. Bartoš bol tiež poverený vyučovaním nepovinnej nemčiny, recenzovaním nových učebníc a usporiadaním zbierky minerálov v prírodovednej učebni. Bartoš nemal takmer žiadny voľný čas, keď sa dalo, venoval sa literatúre, čítal Wildea, Shakespeara, Dostojevského a odbornú učiteľskú literatúru (Hronová, 1993; Příhoda, 1958).

V roku 1910 nastúpil ako dočasný učiteľ na obecnú školu v Praskačke, obci juhozápadne od Hradca Králové. Na začiatku školského roka tvorilo Bartošovu triedu 60 žiakov, ale tento počet sa v priebehu roka zvýšil na 63 (33 dievčat, 30 chlapcov). V škole viedol aj praktické vyučovanie, so žiakmi napríklad pestoval okrasné rastliny. Do triedy zaobstaral teplomer, aby žiaci mohli porovnávať vnútornú a vonkajšiu teplotu. V tom čase sa jeho metódy

úplne vymykali konvenciám, riaditeľ Bohdan Kabeláč nebol príliš naklonený novinkám a školu viedol zavedeným a konzervatívnym spôsobom. V rámci zvyšovania kultúrneho povedomia nacvičil so žiakmi divadelné predstavenie detského spisovateľa a dramatika Františka Flosa „V zajetí malých skalních mužičků“, ktoré malo veľmi dobrý ohlas. Na vstupnom vyzbierali 93,43 korun, z ktorých 53 korun použili na nákup nových školských pomôcok, zvyšok venovali do miestnej zbierky Dedinského spolku letnej starostlivosti. V tom istom roku Bartoš zložil skúšku pedagogickej spôsobilosti pre obecné školy, čím si doplnil vzdelanie a získal aj možnosť vyučovať náboženstvo a nepovinný nemecký jazyk. Následne pôsobil ako definitívny učiteľ v Hradci Králové, kde bola zriadená trieda pre slabomyseľných chlapcov (dnes s mentálnym postihnutím). Na základe vlastných skúseností predniesol Bartoš prednášku pre učiteľov o mladých ľuďoch, ktorí potrebujú osobitnú starostlivosť, ktorá mala u jeho kolegov veľký ohlas. Spolu s ďalšími kolegami o podobných témach diskutoval častejšie, napríklad v učiteľských odboroch Budeč a Lindner, ktorých bol členom (Doležalová, 2018; Kolář, 2009).

Následujúci rok, v júni 1911, ho cisársko-kráľovská zemská školská rada preložila ako definitívneho učiteľa do Chlumu pri Hradci Králové, kde mal pôsobiť ako triedny učiteľ žiakov druhej triedy. Bartoš sa však uchádzal o miesto v Suchej, malej obci severovýchodne od Hradca Králové. Tamojšia škola bola poslednou obecnou školou, kde sa rozhodol pracovať s cieľom zaviesť vyučovanie ručných prác. Riaditeľ školy Jan Rybín oficiálne privítal Bartoša na pedagogickej porade 2. septembra 1911. Bartoš dostal na starosti staršie dievčatá a chlapcov druhého ročníka. Zároveň bol poverený dohľadom nad školskými potrebami a školskou záhradou. Vyučovanie sa zvyčajne konalo mimo budovy, čo sa v tom čase považovalo za nezvyčajné prostredie na vyučovanie. Počas roka sa Bartoš so žiakmi učil o jesenných kvetoch, pracoval v záhrade (zazimovával okrasné dreviny alebo mečíky a ruže), staral sa o ovocné stromy a štepil ich, staral sa o včelie úle alebo dohliadal na zeleninovú záhradu. Počas pracovných aktivít v interiéri školy so žiakmi vyrábali podrobné plastické mapy Suchej, vtáčie búdky a strašiaky. Učiteľ hudobnej výchovy sa staral o hudobnú stránku vzdelávania žiakov. Ak nebolo možné využiť ručné práce ako jednotiaci základ vyučovania, Bartoš ich dokázal zakomponovať do nesúvisiacich štandardných predmetov - zemepisu (tvorba plánov), kreslenia alebo prírodovedy (meranie teploty; funkcia skrutky, klinu). Miestna školská rada vyšla Bartošovi v ústrety a poskytla mu 10 korun na nákup materiálu na jeho ručné práce. Bartoš býval v Suchej a mohol si plne organizovať svoj voľný čas. Pravdepodobne ho však venoval štúdiu a príprave článkov do pedagogických časopisov. Koncom septembra 1911 sa zúčastnil II. českého kongresu pre starostlivosť o slabomyseľných a pomocnú výchovu v Brne (Hartmanová, 2005).

V Hradci Králové prednášal 27. júna 1911 na okresnej pedagogickej konferencii pre viac ako 150 učiteľov. Oboznámil ich so svojou víziou, podľa ktorej by ručné práce tvorili základ bežného vyučovania. Jediný spôsob, ako

zaviesť ručné práce do školy, bolo ich uznanie za klasický predmet, najprv ako voliteľný predmet (v období jeho prednášok sa to už začalo diať), potom ako priamu súčasť učebných osnov. Následne sa rozhodol upozorniť na otvorenie ústavu pre slabomysel'ných v Hradci Králové. Snahy o zavedenie ručných prác do povinnej výučby priniesli želaný efekt, keď boli v roku 1922 skutočne zaradené do učebných osnov. A to tak, že sa čoskoro stali len ďalším školským predmetom v rade, až napokon po rokoch skončili na okraji klasického vzdelávania pod názvom technické práce alebo pracovná výchova (Doležalová, 2018; Kolář, 2009).

Bartoš pokračoval vo vzdelávaní, zúčastnil sa prázdninových kurzov v saskej Jene (vedomosti z pedagogiky, úvod do filozofie, didaktika a dejiny nemeckej literatúry, nemecký jazyk), Českom Brode (príprava učiteľov na vedenie mládežníckych hier) či vo Viedni (školenie v chlapčenských remeslách). Po Sasku absolvoval Bartoš dve kratšie študijné cesty, do pomocnej školy a oddelenia pre koktavých v Meissene a do krajinského vzdelávacieho ústavu pre slabomysel'ných v Altenburgu. V Jene sa Bartoš zoznámil s Janom Mauerom, ktorý ho veľmi povzbudzoval k štúdiu ručných prác. Po návrate z Viedne nastúpil v júli 1912 na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity, ale zo zdravotných a finančných dôvodov tam nezostal. Bartošovým cieľom bolo pravdepodobne získať osvedčenie na vyučovanie na meštianskych školách. Na základe vlastných skúseností zorganizoval Bartoš v roku 1912 v pražskej Libni prvý kurz ručných prác, kde po prvýkrát ako učiteľ propagoval jednoduchú tvorivú prácu s vybranými druhmi papiera. Autor ďalej rozvíjal techniku konštrukcie ornamentálnych radov a plošných vzorov (Renotiérová, 2007).

Čoskoro sa musel z prenajatého bytu na ulici Karolíny Světlé číslo 12 presťahovať do verejnej nočľahárne, kde v zime skolaboval a hladného a vyčerpaného ho odviezla pražská záchranná stanica. Počas hospitalizácie ho na druhý deň navštívil Jan Mauer s ponukou miesta v Chlapčenskom výchovnom ústave v Hradci Králové, keďže on sám prestupoval do Pedagogického ústavu J. A. Komenského. Bartoš ponuku prijal a začiatkom novembra 1912 tam prišiel pracovať na sedem rokov. Spolu s matkou sa presťahovali do Hradca Králové neďaleko vzdelávacieho ústavu, do domu na Veľkom námestí číslo 41. V detskom domove sa učili a vychovávali duševne abnormálne deti, ktorých výchova v škole a v rodine spôsobovala značné ťažkosti. Fyzický rozvoj mládeže sa podporoval pravidelným cvičením a vychádzkami, zabezpečovala sa primeraná strava a pravidelná lekárska starostlivosť. Škola poskytovala základy všeobecného vzdelania v pomocnej škole a praktickú výučbu v dielňach (stolárska, obuvnícka, krajčírka a ústavná záhrada), kde sa chlapci mohli aj vyučiť. Ak si po skončení školy nevybrali niektorú z dielní, oddelenie vzdelávania im pomohlo zabezpečiť miesto v učňovskej dielni inde. Škola sa vyznačovala individuálnym a starostlivo naplánovaným prístupom k dieťaťu. Každému dieťaťu bolo potrebné venovať osobitnú starostlivosť v kontexte jeho osobnostných vlastností. Každý týždeň sa konali spoločné pedagogické stretnutia, na ktorých sa preberali pokroky jednotlivých detí vo všetkých

oblastiach. Zistenia a závery, ku ktorým sa dospelo, sa mali zaznamenávať do knihy, ktorá bola na tento účel založená pre každého chovanca. Počas pobytu v chlapčenskej polepšovni sa Bartoš ďalej vzdelával. V lete 1911 najprv odcestoval do Belgicka, kde navštívil Ústav pre telesne postihnutých v Charleroi, Decrolyho školu v Bruseli a Schuytenovo psychologické laboratórium v Antverpách. Neskôr odcestoval do Lipska, kde sa zaujímal o vzdelávanie žiakov s postihnutím a fungovanie výchovných inštitúcií. V auguste 1912 cestoval spolu s Janom Mauerom na Prvý medzinárodný pedagogický kongres do Bruselu (Hronová, 1993; Vojteková, 2018).

Kvôli svojmu telesnému postihnutiu bol Bartoš 17. októbra 1914 vyhlásený za nespôsobilého a bol oslobodený od vojenskej služby. Dňa 3. februára 1919 sa stal dočasným správcom Ústavu pre mravne závadné dievčatá v Jilemnici na Dolení ulici číslo 332. Bartošov predchodca Josef Pešina riešil vo svojej funkcii problém spojenia riadiacej a pedagogickej funkcie. Bartoš vedel, s akými ťažkosťami sa tam stretávali jeho predchodcovia, a preto boli od jeho nástupu do funkcie presne vymedzené funkčné kompetencie riaditeľa. Prostredie v Jilemnici sa mu nepáčilo, rovnako ako charakter dievčat. Chovankyne tam boli prchké, náchylné k potulkám a bezohľadné. Bartošovo pôsobenie v Jilemnici sa skončilo koncom júna 1919, keď prišiel Bartošov nástupca Augustín Bek, tiež absolvent Pedagogického inštitútu v Hradci Králové. Pred návratom do chlapčenského vzdelávacieho ústavu v Hradci Králové ešte stihol usporiadať prázdninové kurzy chlapčenských ručných prác v Boskoviciach a Letohrade. Do konca roka 1919 pôsobil v chlapčenskom výchovnom ústave v Hradci Králové, kde mu na Mauerovo odporúčanie ponúkol prácu Rudolf Jedlička. Bartošov záujem o deti s postihnutím ešte prehĺbilo stretnutie s Karlom Herfortom. Od 1. januára 1920 do roku 1945 pôsobil ako riaditeľ Ústavu pre telesne postihnuté deti, Jedličkovho ústavu v Prahe. Profesor Jedlička nadviazal s Bartošom hlboké priateľstvo plné vzájomnej úcty (Renotiérová, 2007; Vítková, 2006).

Po odchode z Jedličkovho ústavu sa Bartoš venoval najmä pedagogickej činnosti na univerzite, ale zastával aj funkciu inšpektora Mestského školského výboru v Prahe. Jeho pozícia ponúkala úplne inú prácu, než akú vykonával doteraz, napriek tomu sa čoskoro prispôbil novej práci. Bartoš začal organizovať školy v prírode, do vzdelávacieho systému vniesol nové vyučovacie metódy a stal sa vzorom pre mnohých učiteľov. V roku 1949 začal pôsobiť ako lektor defektológie na Pedagogickej fakulte Univerzity Karlovej. Prednášal tu metodiku vyučovania žiakov vyžadujúcich ústavnú alebo špeciálnu starostlivosť. V tom istom roku organizoval vyučovanie macedónskych a gréckych žiakov, ale po nezhodách sa ešte v tom istom roku vzdal funkcie. V januári 1951 sa vzdal aj funkcie učiteľa defektológie na Karlovej univerzite. Vzdelávaniu a výchove mládeže s telesným postihnutím sa venoval až do konca života. Bola po ňom pomenovaná škola, Špeciálna základná škola Augustína Bartoša v Úpici (Fialová, Opatřilová, Procházková, 2012; Kábel a kol., 1993).

Práca v Jedličkovom ústave

Bartoš prevzal vedenie Jedličkovho ústavu od profesora Bakulu 1. januára 1920. Cieľom ústavu bolo nielen vrátiť zdravie deťom so zdravotným postihnutím, ale aj využívať moderné prístupy vo vzdelávaní a rehabilitácii týchto detí. Profesor Jedlička zabezpečil financovanie ústavu, ktorý bol založený v apríli 1913 za pomoci Spolku pre výchovu zmrzačených detí, ktorý ústav viedol nasledujúcich 40 rokov. Vo februári 1908 bola založená Spoločnosť pre výchovu mrzákov. Jedličkovým cieľom bolo od začiatku vybudovať inštitúciu na moderných a inovatívnych základoch (Dvořák, 2019; Strnad, 1938).

Ústav pôvodne sídlil v prenajatej budove Vyšehradu, pričom ďalšie budovy sa nachádzali v jeho blízkosti, konkrétne Na Pankráci. Prvý riaditeľ ústavu František Bakule si naštudoval nespočetné množstvo informácií z odborných dokumentov, cestoval do ústavov pre deti so zdravotným postihnutím v Nemecku a propagoval netradičné a nové metódy. V roku 1916 bol Bakule z funkcie riaditeľa odvolaný pre narušené vzťahy s Jedličkou. Po čase sa Bakule vrátil na svoje miesto, aby nemusel narukovať do armády. Vzťahy sa však naďalej zhoršovali, čo sa vyhrotilo vo februári 1919, keď bol založený Bakuleho ústav pre výchovu životom a prácou (Doležalová, 2018; Opatřilová, Zámečnicková, 2007).

Augustín Bartoš pôsobil v ústave ako výskumný pracovník, učiteľ a riaditeľ. Počas jeho vedenia dosiahol ústav najväčší rozvoj a stal sa svetoznámy. Na začiatku svojho pôsobenia Bartoš vycestoval do severských krajín, aby získal skúsenosti z podobných inštitúcií. Po svojom príchode začal postupne reorganizovať inštitúciu, hoci sa to dialo s veľkou nevôľou zamestnancov. Najprv prepustil nadbytočných zamestnancov, aby zlepšil riadenie ústavu. Postupne vznikla detská organizácia, samospráva, ako voľný vývoj kolektívneho myslenia detí ústavu. Samospráva si následne vytvorila vlastné stanovy. Po roku 1926 sa organizácia na istý čas rozdelila na dve samosprávy, keďže časť detí sa presťahovala do novej budovy. Nakoniec sa tieto časti opäť spojili. Na vybudovanie žiackych samospráv bolo potrebné založiť ich najmä na aktivitách, na ktorých sa žiaci radi zúčastňovali. Potom museli zvoliť zástupcovia zostaviť učebný plán a zachovávať tieto formálne náležitosti (Eger, 2001; Hronová, 1993; Vítková, 2006).

Bartoš ďalej podporoval remeslá a popri existujúcich ortopedických dielnach vybuďoval dielne pre prácu a vzdelávanie mladých ľudí s telesným postihnutím. Vznikla tu stolárska dielňa pre stavebné a nábytkárske práce, dielňa na výrobu plátna, knihvizačská dielňa, vyšivačská dielňa a krajčírska dielňa. Bartoš sa rozhodol zriadiť dielňu na výrobu kobercov, ktorá sa stala veľmi obľúbenou a pre veľký dopyt boli na prácu prizvaní externí pracovníci. Dielne na výrobu kobercov mali profesionálnu úroveň, o čom svedčí aj exkluzívna Veľká cena, ktorú Jedličkov ústav získal v roku 1925 na parížskej výstave dekoratívnych umení. O kobercoch z dielne ústavu sa začalo písať až v roku 1939, konkrétne o 107 m² veľkom koberci, ktorý zástupcovia spoločnosti

Baťa odviezli na svetovú výstavu v New Yorku. Tkáčska dielňa sa postupne rozšírila o tkanie zo silnej vlny, čím sa zvýšila hospodárska prosperita, ale predovšetkým sa zdôraznil spoločenský a morálny význam práce osôb s telesným postihnutím (Renotierová, 2007).

V roku 1923 bolo v Jedličkovom ústave zriadené oddelenie pre vojnových invalidov, ktoré viedol profesor a lekár Antonín Heveroch. Zariadenie slúžilo najmä chudobnejším obyvateľom, ktorým výdavky preplácalo ministerstvo sociálnej starostlivosti. Na oddelení bolo nepretržite umiestnených 121 invalidov s obrnou po úraze mozgu alebo ktorí mali poranenú miechu. Ústav postupne prešiel od výroby ortopedických pomôcok k špecializovanému zariadeniu na vzdelávanie a liečbu žiakov s telesným postihnutím. V rokoch 1913 až 1925 sa priemerný vek detí umiestnených v ústave mierne znižoval. Spočiatku boli prijímaní mladí ľudia starší ako 18 rokov, ale postupne sa vek znižoval na šesť až 11 rokov. Bartoš bol zástancom skorého začiatku ústavnej starostlivosti a presadzoval prijímanie čo najmenších detí (Bartoš, Klíma ed., 1926; Pánková, 1999).

V roku 1925 bola dokončená výstavba novej budovy a trojtriednej školy, ktorá bola spoločným dielom Bartoša a Jedličky. Budova bola odovzdaná do užívania v nasledujúcom roku. Súčasťou budovy bola spoločenská miestnosť, javisko na hranie divadelných hier, skleník so záhradníctvom, knižnica a ihrisko, ktoré sa v zime využívalo ako klzisko. Súčasťou nového zariadenia bolo množstvo mechanických a terapeutických zariadení, s ktorými sa Bartoš oboznámil počas návštevy lekárskeho ústavu doktora Champtasina v Saint Fergau v Paríži. Zaslúžil sa aj o otvorenie múzea exponátov vytvoreného v priestoroch ústavu. Múzeum bolo rozdelené do štyroch častí, t. j. reedukačnej, prevádzkovej, praktickej a vzdelávacej. Bartoš zakúpil kúpele v Lochovcích, ktoré po rekonštrukcii slúžili na letné tábory a školy v prírode. V budove sídlila dvojstupňová škola s internátom. Bola tu aj hospodárska časť, kde sa deti mohli naučiť starať o dobytok. V roku 1928 bola pri nemocnici zriadená škola, v ktorej vyučovanie zabezpečovali externí učitelia v spolupráci s ošetrojúcimi lekármi. Škola v nemocnici mala usmerňovať citový život chorých žiakov a kompenzovať nedostatky systematického vyučovania a výchovy, ktoré boli spôsobené ťažkosťami s chôdzou, dlhodobou nečinnosťou na lôžku, odlúčením od života v prírode a bežných sociálnych podmienok (Doležalová, 2018; Opatřilová, 2009).

V ústave Bartoš organizoval tematické exkurzie s výchovným a vzdelávacím podtextom. Aby sa týchto exkurzií mohlo zúčastňovať viac detí, Bartoš začal uvažovať o možnosti presťahovania. Jedným z nápadov bol voz ťahaný koňmi. Finančné prostriedky nakoniec poskytol Krajský spolok pre liečbu a výchovu mrzákov. Zakúpený automobil bezplatne upravila českomoravská továrň. Jedným z Bartošových projektov bolo využitie auta ako prostriedku na výučbu matematiky, techniky, fyziky a ďalších predmetov. Žiaci boli zapojení od plánovania, počas realizácie a hodnotenia jazdy autom (Renotierová, 2007).

Počas svojej praxe sa Bartoš venoval netradičnému písaniu, skúmal možnosti písania pre deti s postihnutím horných končatín. Výskumom dospel k záveru, že na pahýloch končatín môžeme nájsť podobnú citlivosť ako na prstoch (Bartošov fenomén). Zistenia vyústili do vynálezu funkčných protéz na písanie pre osoby s telesným postihnutím. Počas svojho pôsobenia v Jedličkovom ústave vypracoval učebné plány pre školy pre deti s telesným postihnutím, čím presadzoval vlastnú predstavu o vzdelávaní žiakov s telesným postihnutím a zároveň upozorňoval na problematiku školský systém a vtedajšiu legislatívu (Doležalová, 2018).

Aktivity mimo Jedličkovho ústavu

Hoci Bartoš trávil väčšinu času v Jedličkovom ústave, venoval sa aj iným aktivitám. V týchto rokoch bol členom rôznych komisií, napríklad pre vypracovanie učebných osnov pre ručné práce, pre meštianske a obecné školy v Prahe, pre vypracovanie učebných osnov pre výchovné ručné práce, pre dohľad nad deťmi v ústavoch atď. Od roku 1933 sa venoval odbornému poradenstvu pre ústavy a školy v otázke výchovy a vzdelávania detí s postihnutím vyučovaných v českom jazyku. Počas svojej objaviteľskej cesty navštívil Nemecko, Belgicko, Švédsko, Dánsko, Anglicko atď. V roku 1929 prednášal v Ženeve o výchove imobilných žiakov v Jedličkovom ústave. Predstavil svoju víziu využitia trénera vo vzdelávaní na prípravu žiakov pre praktický život. Výchova k samostatnosti bola ústrednou témou konferencie v Haagu. Bartoš vo Viedni prezentoval výsledky, ktoré dosiahol počas svojho pôsobenia v Jedličkovom ústave. V roku 1936 v Budapešti predstavil metódu výskumu osobnosti ako podstatu vzdelávania žiakov s telesným postihnutím. Bartoš rozvíjal aj rehabilitáciu jedincov s telesným postihnutím, ktorú obohatil o nové poznatky. Zaoberal sa výskumom protéz s cieľom odstrániť predchádzajúce nedostatky, ako napríklad obmedzené použitie a zložité konštrukcie. Vynašiel protézu pre dolnú končatinu bez použitia dlah a zároveň zaviedol protézy pre pisárov s postihnutím ruky. Významným úspechom bol objav dermatoglyfov, papilárnych línií vytvorených na pahýli hornej končatiny po amputácii. Po opakovaných činnostiach a pri určitých tlakoch pahýľ opäť získava citlivosť a hmat. U nás i v zahraničí sa jeho práce stali základom pre rozvoj oblasti starostlivosti o osoby s telesným postihnutím a iniciovali zmenu prístupu k osobám s telesným postihnutím. Svedčí o tom Bartošova snaha o zmenu používania pojmu „mrzák“, ktorý nahradil pojmom „telesná vada“ (Doležalová, 2018; Renotierová, 2007).

Publikačná činnosť

Bartoš bol veľmi aktívny pri prepisovaní svojich skúseností do odborných publikácií. Jeho veľmi rozsiahla publikačná činnosť obsahuje základnú myšlienku, a to zvýšiť povedomie o osobách s telesným postihnutím,

zlepšiť kvalitu života týchto ľudí a ich začlenenie do spoločnosti. Väčšina autorových publikácií je venovaná deťom. Zaujímavosťou je aj filmový scenár „Jak Vašíček přišel k nohám“. Vo filme nájdeme úzku súvislosť s Jedličkovým ústavom, kde sa odohráva časť deja. Film rozpráva príbeh chlapca, ktorý prišiel o nohy pri hre na železnici, kde pracuje jeho otec. Chlapec sa ocitne v Jedličkovom ústave, kde mu po operácii a rehabilitácii vyrobia špeciálne protézy, ktoré mu uľahčia život. Vašek získava novú životnú silu a učí sa byť bandážistom. Film bol uvedený do kín v roku 1922 s cieľom priblížiť jednotlivcom osudy ľudí z Jedličkovho ústavu, ale aj získať finančné prostriedky na jeho prevádzku (Bartoš, 1922a; Hronová, 1998).

Medzi významné diela patrí technická príručka *Papír ve zdobném kreslení*, ktorá poskytuje učiteľom dostatok motivácie a nápadov pre školské kreslenie bez zvýšenia náročnosti práce, ale s jej voľnosťou realizácie, a nákladných pomôcok. Najrozsiahlejšia je kapitola o vystrihovaní, v ktorej Bartoš rozoberá 15 oblastí tejto techniky. Ďalšie kapitoly opisujú vystrihovanie do skladaného papiera (tzv. prestrihovanie), vzorovanie, trhanie, priesvitky, tlačiarne a škrobové papiere (Bartoš, 1913a).

V roku 1915 vyšla vo francúzštine jedna Bartošova práca *Institut du Professeur Jedlička pour les estropiés: Prague 6, no. 13: premiers commencements du traitement des estropiés de l'Institut* (Hronová, 1993).

Dítě a práce je kniha vydaná v roku 1920 v pražskom nakladateľstve Melantrich, ktorú Bartoš venoval svojej matke. V úvode knihy nájdeme autorovo vyznanie smútku nad premárneným detstvom mnohých detí. Autor ďalej opisuje charakteristiku manuálnej práce, ktorá by mala byť primeraná veku, vzdelávacia, zmysluplná, podporujúca zdravý telesný rozvoj, vedomostná, etická a predovšetkým tvorivá (Bartoš, 1920).

Ďalším dielom je *Škola práce*, ktorú Bartoš napísal na základe vlastných pedagogických skúseností. Prvá oblasť knihy sa zameriava na výtvarné a literárne umenie detí, gymnastiku a spev, morálku, kreslenie, rané písanie a čítanie. Celá druhá oblasť je venovaná matematike. V tretej časti nájdeme zoznam inšpirácií na vyučovanie geografie. Ďalšia oblasť je venovaná histórii. V predposlednej oblasti sa autor venuje prírodopisu. Posledná oblasť navrhuje spôsoby vedenia hodín prírodovedy (Bartoš, 1921b).

Publikáciu *Náš směr: Poznámky o životě a práci dětí Jedličkova ústavu* vydal Zemský spolek pre liečenie zmrzačených detí v Prahe v roku 1922. Bartoš v nej bilancuje dva roky výchovnej práce v Jedličkovom ústave (Bartoš, 1922b).

Publikáciu *Cestou k životu: Feuilletony vychovatelovy* venoval Bartoš mrzákovi, ale so želaním otvoriť poklady lásky všetkým ľuďom s dobrým srdcom. Kniha najprv formou krátkeho príbehu opisuje príbeh chlapca s telesným postihnutím, ktorý v detstve osirel. Autor sa tiež snaží načrtnúť osudy viacerých žiakov s telesným postihnutím, aby ľudia zmenili svoj postoj k jednotlivcom s postihnutím. V závere knihy Bartoš kritizuje súčasnú štátnu starostlivosť o žiakov s postihnutím (Bartoš, 1923).

Publikáciu *Z lásky* venoval Bartoš profesorovi Jiřímu Václavovi Klímovi za obranu slobody pedagóga. Bartoš v nej najprv rozoberá názory na osobnosť dieťaťa. Učiteľská sekcia končí autorovým priznaním, že mnohých učiteľov zastihla nepripravených manuálna práca (Bartoš, 1924b).

V roku 1926 vyšiel zborník pod editáciou J. V. Klímu a A. Bartoša s názvom *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925* (Bartoš, Klíma ed., 1926).

Kniha *Dětská organizace: výsledky sociologicko pedagogické* vznikla v roku 1926. Bartoš v knihe opisuje zrod organizácie detí v Jedličkovom ústave, t. j. samosprávy (Bartoš, 1926).

V roku 1927 vydal Bartoš knihu na pamiatku osobnosti a diela Prof. MUDr. Rudolfa Jedličku *Do vzpomínek: na paměť Prof. MUDr. R. Jedličky*. Autor prirovnáva Jedličku k rozprávkovému človeku, skromnému, ale živému, ktorý sa dostáva do povedomia verejnosti až po smrti (Bartoš, 1927a).

Ďalšou veľmi známou publikáciou autora je *Automobil vychovatelem*, vydaná v roku 1931. Bartoš do knihy vložil svoju víziu modernizácie vyučovania s cieľom priniesť žiakom plnohodnotné vedomosti. Kritizuje školský systém, ktorý odovzdáva len všeobecné vedomosti, ale skúsenosti necháva na obdobie, keď žiaci sami začnú pracovať. Autor síce neodmieta učenie sa z publikácií, ale poukazuje na nedostatky, ak by cesta učenia sa zostala len pri publikáciách (Bartoš, 1931a).

Prehľadná publikácia *Individuální pracovní protézy pro bezruké* vyšla v roku 1932 vo vydavateľstve Grégr & Syn ako špeciálna edícia. Bartoš sa v nej venuje protézam pre bezrukých, ktoré si vyžadujú úpravu z hľadiska vlastnej orientácie. Autor požaduje, aby protézy boli vyrobené s minimom materiálu, aby boli protézy ľahké a ľahko použiteľné (Bartoš, 1932a).

Krátka pätnásťstranová kniha *Jak píše tělesně vadní žáci* charakterizuje technické aspekty písania pre žiakov s postihnutím horných končatín. Kniha je doplnená fotografiami žiakov, ktorí ukazujú svoje písanie ľavou nohou, rukou, protézou, ústami, dvoma pahýľmi, rukou bez prstov a Kruckenbergovým pahýľom (Bartoš, 1932b).

M. Macháčová, J. Babák, M. Brandejs, J. Zeman a A. Bartoš vytvorili v roku 1932 knihu *Nevyléčitelně choří a chorobinecká péče* (Renotiérová, 2007).

Bartoš vydal *Na soudě Božím* v roku 1933 v Prahe. Na dvadsiatich piatich stranách analyzuje prístupy k ľuďom s telesným postihnutím z pohľadu svetových náboženstiev. Na tento účel autor využil porovnanie mnohých odborných publikácií, napísaných aj v angličtine a nemčine (Bartoš, 1933).

Knihu *I zvířata si pomáhají* napísal Bartoš v roku 1934 pre priateľov Jedličkovho ústavu. Ústrednou témou knihy je reflexia dobového problému morálnej krízy spoločnosti. Bartoš preukazuje odbornú znalosť literatúry porovnaním názorov 54 odborných publikácií. V knihách hľadá odpovede na otázky podstaty ľudskej duše, inštinktívneho správania zvierat, súciteľného správania a vzájomnej pomoci v ľudskej a zvieracej spoločnosti (Bartoš, 1934b).

Keď Bartoš vytvoril *Návrh osnov škol pro děti tělesně vadné*, zhodnotil dlhoročné skúsenosti získané pri vzdelávaní žiakov s telesným postihnutím. Bartoš považoval za potrebné vytvoriť špeciálny typ škôl pre vzdelávanie žiakov s telesným postihnutím, stanoviť cieľ vyučovania a štandardizovať metódy a zásady vyučovania (Bartoš, 1935).

V roku 1935 vyšiel zborník spomienok *Masaryk a děti*, v ktorom Bartoš uverejnil príspevok s názvom „U těch posledních“. V roku 1936 napísal Bartoš predslav k zborníku *U Jedličků*, ktorý nahradil predtým vydanú (1931) „Zprávu o činnosti Jedličkova ústavu pro zmrzačené“ (Hronová, 1993).

V roku 1939 vydalo pražské nakladateľstvo Melantrich na odporúčanie Ministerstva sociálnej a zdravotnej správy knihu *Než bude pozdě: co s dětmi po obrně?*. Ústrednou témou diela bola detská obrna, na ktorú autor nazerá z pedagogického hľadiska. Bartoš nalieha, aby boli deti prijaté do Jedličkovho ústavu čo najskôr, aby sa im dostalo potrebnej starostlivosti, pretože podľa neho je počas nápravy nevyhnutná fyzická príprava trvalejšieho charakteru pod záštitou odborného lekára (Bartoš, 1939).

Publikáciu *Neobvyklé psaní* vydalo kníhkupectvo Jedličkovho ústavu pre telesne postihnutých v Prahe na Vyšehrade. Na základe experimentov Bartoš vyvracia, vysvetľuje a potvrdzuje viaceré domnienky grafológov a iných odborníkov, pričom prichádza aj s úplne novými objavmi. V časti opisujúcej písanie ľavou rukou uvádza názory rôznych odborníkov na používanie ľavej ruky rovnako hodnotné ako pravej (Bartoš, 1943a).

V roku 1955 Bartoš spolu s Terezou Bartošovou vytvorili učebnicu *Metodika vyučování v přípravném ročníku všeobecně vzdělávací školy: učební text pro 3. a 4. ročník pedagogických škol pro vzdělání učitelů národních škol*. Desiat kapitôl sa zaoberá vzdelávaním v prípravnom ročníku všeobecnovzdelávacej školy. Štyri kapitoly druhej časti sa zaoberajú výchovou vo štvrtom ročníku, opisujú charakteristiku šesťročného dieťaťa a rozoberajú výchovu v materskej škole a v rodine. Posledná kapitola pojednáva o učiteľovi prípravnej triedy (Bartoš, Bartošová, 1955).

Rok vydania nie je známy u knihy *Nedorozumění v řemeslné výchově v ústavech*. Autorovým rukopisom je spis *Jediný mezi všemi* (Doležalová, 2018).

Detská beletria a bábkové hry

Zbierka *Čtvero snadných her loutkových pro rodinu i školu*, vydaná v roku 1917, obsahuje bábkové hry od viacerých autorov: Františka Vavrušku, Bohumíra Valentu, Filipa Hyšmana a Augustína Bartoša. Bartoš napísal 42-stranovú hru „Zlatá růže“ (Renotíerová, 2007).

Publikáciu *Tuláci: pohádkové pásmo* venoval Bartoš „svojim deťom“. Rozprávkové pásmo pozostáva z desiatich rozprávkových príbehov. Rozprávky boli motivované životom domácich zvieratiek na dvore, po smrti babičky, ktorá sa o ne vzorne starala. Každá rozprávka prináša deťom ponaučenie (Bartoš, 1943b).

Honzovo bloudění je Bartošova kniha pre deti z roku 1944, ktorú vydal Jedličkov ústav v Prahe. Ústrednou postavou knihy je Honza, syn obuvníka, ktorý väčšinu času trávil odpočinkom za pecou. Kniha je rozdelená do jedenástich kapitol a má 121 strán. Každá kapitola so sebou nesie niekoľko rôznych ponaučení a spomína niekoľko morálnych zásad (Bartoš, 1944a).

Otto Rödl vydal v roku 1957 v Štátnom pedagogickom nakladateľstve *Loutkové hříčky pro nejmenší*. Je to zbierka hier, ktorá v časti sólových predstavení obsahuje aj Bartošove bábkové hry: „Hrozný sen“, „Nešťastná čítanka“, „Z pohádky do školy“, „Nejlepší brýle“, „Kozlátka a vlk“ a „Nešlo mu to do hlavy“ (Rödl, 1957).

Zbierka divadelných hier *Hrajeme si loutkové divadlo* vydal V. Leština v roku 1995. Medzi zbierkou hier sa nachádza aj Bartošova hra „Kůzlátka a vlk“ (Leština, 1995).

Články v časopisoch

Jeho prvou prácou bola štúdia *Dítě slabomyslné*, ktorá vyšla v hradeckom týždenníku Ratibor na prelome februára a marca 1910. Bartoš sa v nej podrobne zaoberal problematikou slabomyseľných detí, ktoré mali znížené mentálne schopnosti alebo mentálne postihnutie, či už získané alebo vrodené (Bartoš, 1910b). Ďalší Bartošov článok v odbornej tlači vyšiel v tom istom roku v učiteľskom týždenníku Komenský, ktorý pravidelne čítal. Článok mal názov *K počítání v oboru 1-100*. Tento článok bol veľmi obsiahly a zaujímal sa o didaktiku primitívneho počítania a jeho reálne využitie v odbore (Bartoš, 1910c). V máji 1910 Bartoš publikoval aj článok pre časopis Komenský, *Cyklická mluvnice*, v ktorom polemizoval so súčasnou výučbou českej gramatiky (Bartoš, 1910a).

V roku 1912 uverejnil Bartoš v časopise Pedagogické rozhledy článok s názvom *Mrzáci z ulice*, v ktorom sa zmienil o návšteve Ústavu pre telesne postihnutých v belgickom Charleroi (Bartoš, 1912a). V článku *Ruční práce v kompromisu*, uverejnenom v časopise Česká škola, hovorí o trnistej ceste k zavedeniu ručných prác do škôl (Bartoš, 1912c). Ďalší článok o ručných prácach s príkladmi zaujímavých výsledkov z vlastnej praxe, ktorý Bartoš publikoval, tentoraz v rámci časopisu Škola našeho venkova, mal názov *Ruční práce principem vyučování* (Bartoš, 1912b).

V rámci časopisu Škola našeho venkova autor uverejnil aj článok *Výtěžky z pokusů v ručních pracích* (Bartoš, 1913c). V období, keď Bartoš učil na škole v Suchej, vytvoril so žiakmi plastický plán obce, ktorého cieľom bolo sebaopoznanie. Na základe týchto skúseností uverejnil v roku 1913 v časopise Komenský článok s názvom *Plastický plán*. Výsledkom aktivít bol malý zodpovedajúci model Suchej, ktorý mal v obci úspech a obyvatelia sa naň radi chodili pozerat', čo sa neskôr stalo ústredným motívom Bartošovho článku (Bartoš, 1913b).

V roku 1921 vyšiel v časopise *Pedagogické rozhledy* článok *Péče o zmrzačené na severu* (Bartoš, 1921a). Článok *První evropský ústav pro slepohluchoněmé ve Venersborgu* uverejnil nasledujúci rok časopis *Péče o mládež* (Bartoš, 1922c). *Věstník pedagogický* uverejnil v roku 1924 pojednanie s názvom *Výchova k samostatnosti* (Bartoš, 1924a). Okrem toho v roku 1925 vyšlo v časopise *Úchylná mládež* pojednanie *Výchova zmrzačených k životu* (Bartoš, 1925). O dva roky neskôr boli v tom istom časopise uverejnené dva príspevky: *Výchovná práce Jedličkova ústavu* (Bartoš, 1927c) a *Prof. dr. Rudolf Jedlička* (Bartoš, 1927b).

Základní program ručních prací výchovných poskytol pohľad na skúšobné zavedenie príručky na výučbu ručných prác. Táto práca bola vytlačená v časopise *Školské reformy* v roku 1928 (Bartoš, 1928b). Esej *Můj důkaz* bola uverejnená v časopise *Péče o mládež* v roku 1928 a pojednávala o životných ideáloch jedincov s telesným postihnutím, vnútornej sile každého jednotlivca a napĺňaní vlastných cieľov (Bartoš, 1928a). V roku 1929 bol v časopise *Náš směr* uverejnený článok *Poznámky o živote a práci dětí Jedličkova ústavu*. Obálku časopisu vyryli do linolea deti z Jedličkovho ústavu podľa vlastného návrhu (Bartoš, 1929a). V tom istom roku bol v časopise *Úchylná mládež* uverejnený článok *Tvořivá síla lidského organismu* (Bartoš, 1929b).

Metodiky vyučovania ručných prác sa venoval článok *Bud' osnovu, nebo nic*, ktorý vyšiel v roku 1930 v časopise *Školské reformy* (Bartoš, 1930a). V tom istom roku vydal *Časopis lékařů českých* osobitné číslo s článkom *Výchova bezrukých* (Renotierová, 2007). V roku 1930 Bartoš publikoval aj tri články v časopise *Úchylná mládež*, a to *Muzeum v Jedličkově ústavu* (Bartoš, 1930c), *Naše začátky v péči o zmrzačené* (Bartoš, 1930d) a *Mrzák ve staré češtině a dnes*, v ktorom sa autor zamýšľal nad pojmom mrzák a tiež porovnával situáciu v Čechách s Nemeckom, kde sa v čase vzniku spolku používal pojem telesne chybný (Bartoš, 1930b). V roku 1931 vydal *Časopis lékařů českých* článok s názvom *Úrazy dětí proudem elektrickým* (Renotierová, 2007). V roku 1931 vyšiel v časopise *Úchylná mládež* článok s názvom *Tradice a výchova tělesně vadných* (Bartoš, 1931b).

V roku 1932 uverejnil časopis *Úchylná mládež* príspevok s názvom *Mrzák v lidové písni* (Bartoš, 1932c). V tom istom roku bol v tom istom časopise uverejnený článok *Psychologická tělovýchova zmrzačených dětí*, ktorý má podobu koncepcie prednášky, ktorú Bartoš predniesol na II. Medzinárodnom kongresu pre starostlivosť o zmrzačené v Haagu 1. júla 1931. V ňom sa zaoberal vplyvom telesného postihnutia na duševný a telesný vývin žiakov, t. j. na vývin životného rytmu (Bartoš, 1932d).

V roku 1934 napísal Bartoš článok *Dvacet let Jedličkova ústavu*, ktorý vyšiel v časopise *Úchylná mládež*. Článok bilancoval úspechy Jedličkovho ústavu od jeho založenia v roku 1913 a odrážal Bartošove obavy o budúcnosť ústavu, keďže hospodárska kríza veľmi sťažovala pokračovanie jeho činnosti a zabezpečenie starostlivosti o žiakov s telesným postihnutím (Bartoš, 1934a). V tom istom roku a v tom istom časopise boli publikované články *Ke statistice*

tělesně vadných (Bartoš, 1934c) a *Ústav pro tělesně vadné v Leningradě*, ktorý pojednával o ústave profesora Turnera (Bartoš, 1934d). O dva roky neskôr bol opäť v časopise *Úchylná mládež* uverejnený článok *Metody výzkumu osobnosti jako základ výchovy mrzáků* (Bartoš, 1936).

V roku 1937 vyšla v časopise *Úchylná mládež* esej s názvom *Internát není rodina*, v ktorej sa Bartoš snažil analyzovať príčiny nesprávneho fungovania internátu (Bartoš, 1937a). V tom istom roku vyšiel v tom istom časopise článok *Spolupráce učitelů mládeže úchylné* (Bartoš, 1937b) a v nasledujúcom roku príspevok *Vlivy na duševní život zmrzačeného dítěte* (Bartoš, 1938b). V tom istom časopise vyšiel v roku 1938 článok *K tělesné výchově slabomyslných*, v ktorého úvode Bartoš kritizoval delenie žiakov do skupín podľa postihnutia v špeciálnych školách (Bartoš, 1938a).

V roku 1940 vyšiel v časopise *Věstník pedagogický* článok s názvom *Dítě po obrně ve škole* (Bartoš, 1940). V nasledujúcom roku časopis *Úchylná mládež* uverejnil článok *Účelnost v péči o úchylné děti* (Bartoš, 1941). O tri roky neskôr v tom istom časopise vyšiel článok *Soustavná hmotná práce jako prostředek nápravné výchovy*, v ktorom sa rozoberala materiálna práca a dôkazy o jej význame v terapii a nápravnej výchove jedincov s telesným postihnutím (Bartoš, 1944b). Článok *Pomocná škola má připravit pro produktivní práci*, uverejnený v časopise *Péče o mládež* v roku 1946, kriticky hodnotil nedokonalosti školského systému (Bartoš, 1946). V nasledujúcom roku boli v časopise *Paedologické rozhledy* uverejnené dva články: *Bludy v názorech na kreslení* (Bartoš, 1947a) a *Přelud končetiny a klamné pocity amputovaných* (Bartoš, 1947b).

V roku 1949 vyšiel v časopise *Nápravná pedagogika* článok s názvom *Pracovní revise*. Bartoš v ňom požadoval a apeloval na zmenu existujúceho školského systému, na nutnosť modifikácie obsahu, používaných cieľov a metód výchovy (Bartoš, 1949). V roku 1954 vyšiel v časopise *pro kreslení* a technicko-estetickou výchovu článok *Omalovánky ve výtvarné výchově* (Bartoš, 1954a). V tom istom roku vyšiel v časopise *Výtvarná výchova* článok *Oživlé ilustrace* (Bartoš, 1954b) a v časopise *Komenský* článok *Zaměřit se k výchově charakteru* (Bartoš, 1954c). V roku 1955 bol v časopise *Výtvarná výchova* uverejnený článok s názvom *Sběratelství podporou estetické výchovy* (Bartoš, 1955b).

Pedagogický odkaz

Pedagogický odkaz Augustína Bartoša je stále aktuálny, prejavuje sa v starostlivosti a podpore osôb s telesným postihnutím. Bartoš zmenil terminológiu používanú na označenie jednotlivcov s telesným postihnutím. Poukázal na pejoratívnu konotáciu nespočetného množstva bežne používaných výrazov, ktoré sa mohli ľahko zneužiť vo vulgárnom jazyku a mohli evokovať pocit menejcennosti. Predurčil tak tendenciu premietnuť do používanej terminológie myslenie a postoje spoločnosti k osobám so zdravotným postihnutím, čo sa

následne prejavilo v ďalších zmenách používanej terminológie. Z pedagogického hľadiska sú v súčasnosti veľmi cenné nové vzdelávacie metódy, ktorými Bartoš poukázal na nedokonalosti vo vzdelávaní žiakov s telesným postihnutím. Na začiatku bol zámer zaviesť školy pre žiakov s telesným postihnutím, pretože títo žiaci boli bežne vylúčení zo vzdelávacieho procesu. Bartoš si plne uvedomoval nevyhnutnosť rešpektovania špeciálnych vzdelávacích potrieb žiakov s telesným postihnutím, preto pri ich rozpracovaní predbehol svoju dobu. Striktne odmietal frontálne vyučovanie vedené autoritatívnym pedagógom, ale požadoval zapojenie žiakov do výchovno-vzdelávacieho procesu tak, aby žiaci boli jeho aktívnymi členmi. Bartoš upozorňoval na nevyhnutnosť praktických zručností pre žiakov s telesným postihnutím v kontexte ich sociálneho začlenenia a dosiahnutia želanej kvality života. V tejto požiadavke Bartoš zaviedol do učebných osnov manuálne práce, ako aj učňovskú prax v továrňach alebo dielňach. Terapeutická starostlivosť sa tak stala súčasťou kompenzačnej rehabilitačnej činnosti popri pedagogickej a pracovnej činnosti. Bartoš bol jedným z prvých, ktorí inicioval vyučovanie mimo školy. V myšlienke školy s využitím auta priblížil projektové vyučovanie, ktoré je dnes veľmi žiadané. Založil školu v nemocnici, pričom poukázal na jej pozitívny vplyv na žiaka počas hospitalizácie, ale aj ako výsledok budúceho života žiaka. Objavom dermatoglyfov Bartoš stanovil nové možnosti pre jednotlivcov s telesným postihnutím. Zároveň overil myšlienku písania mozgom, a nie rukou, čím zmenil doterajšie predstavy (Hronová, 1998).

Bibliografia

- Bartoš, A. (1910a). Cyklická mluvnice. *Komenský*, 38(36), 567-569.
- Bartoš, A. (1910b). Dítě slabomyslné. *Ratibor*, 27(1), 6-11.
- Bartoš, A. (1910c). K počítání v oboru 1-100. *Komenský*, 38(31), 481-484.
- Bartoš, A. (1912a). Mrzáci z ulice. *Pedagogické rozhledy*, 26(2), 198-203.
- Bartoš, A. (1912b). Ruční práce principem vyučování. *Škola našeho venkova*, 17(2), 59-62.
- Bartoš, A. (1912c). Ruční práce v kompromisu. *Česká škola*, 11(10), 145-147.
- Bartoš, A. (1913a). *Papír ve zdobném kreslení*. Praha: K. Stiegelmaier.
- Bartoš, A. (1913b). Plastický plán. *Komenský*, 41(38), 599-601.
- Bartoš, A. (1913c). Výtěčky z pokusů v ručních pracích. *Škola našeho venkova*, 17(8), 304-306.
- Bartoš, A. (1920). *Dítě a práce*. Praha: Melantrich.
- Bartoš, A. (1921a). Péče o zmrzačené na severu. *Pedagogické rozhledy*, 31(1), 334-350.
- Bartoš, A. (1921b). *Škola práce*. Praha: Státní nakladatelství.
- Bartoš, A. (1922a). Jak Vašíček přišel k nohám. *Filmový svět*, 5(1), 14-15.
- Bartoš, A. (1922b). *Náš směr: Poznámky o životě a práci dětí Jedličkova ústavu*. Praha: Zemský spolek pro léčbu mrzáků.

- Bartoš, A. (1922c). První evropský ústav pro slepohluchoněmé ve Venersborgu. *Péče o mládež*, 1(1), 179-180.
- Bartoš, A. (1923). *Cestou k životu: Feuilletony vychovatelovy*. Praha: Čs. spolek pro léčbu a výchovu zmrzačených.
- Bartoš, A. (1924a). Výchova k samostatnosti. *Věstník pedagogický*, 2(1), 45-47.
- Bartoš, A. (1924b). *Z lásky*. Praha: vl. n.
- Bartoš, A. (1925). Výchova zmrzačených k životu. *Úchylná mládež*, 1(1), 33-37.
- Bartoš, A. (1926). *Dětská organizace: výsledky sociologicko pedagogické*. Praha: Jedličkův ústav pro zmrzačené.
- Bartoš, A. (1927a). *Do vzpomínek: na paměť profesora MUDr. R. Jedličky*. Praha: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků.
- Bartoš, A. (1927b). Prof. dr. Rudolf Jedlička. *Úchylná mládež*, 3(1), 1-2.
- Bartoš, A. (1927c). Výchovná práce Jedličkova ústavu. *Úchylná mládež*, 3(1), 36-39.
- Bartoš, A. (1928a). Můj důkaz. *Péče o mládež*, 7(1), 92-95.
- Bartoš, A. (1928b). Základní program ručních prací výchovných. *Školské reformy*, 8(1), 52-54.
- Bartoš, A. (1929a). Poznámky o životě a práci dětí Jedličkova ústavu. *Náš směr*, 8(1), 181.
- Bartoš, A. (1929b). Tvořivá síla lidského organismu. *Úchylná mládež*, 5(1), 184-186.
- Bartoš, A. (1930a). Buď osnovu, nebo nic. *Školské reformy*, 11(1), 235-237.
- Bartoš, A. (1930b). Mrzák ve staré češtině a dnes. *Úchylná mládež*, 1(2), 151-154.
- Bartoš, A. (1930c). Muzeum v Jedličkově ústavu. *Úchylná mládež*, 6(1), 99-103.
- Bartoš, A. (1930d). Naše začátky v péči o zmrzačené. *Úchylná mládež*, 6(1), 50-51.
- Bartoš, A. (1931a). *Automobil vychovatelem*. Praha: vl. n.
- Bartoš, A. (1931b). Tradice a výchova tělesně vadných. *Úchylná mládež*, 7(1), 30-51.
- Bartoš, A. (1932a). *Individuální pracovní protézy pro bezruké*. Praha: Grégr & syn.
- Bartoš, A. (1932b). *Jak píše tělesně vadní žáci*. S. 1.: s. n.
- Bartoš, A. (1932c). Mrzák v lidové písni. *Úchylná mládež*, 8(1), 69-76.
- Bartoš, A. (1932d). Psychologická tělovýchova zmrzačených dětí. *Úchylná mládež*, 8(1), 35-40.
- Bartoš, A. (1933). *Na soudě božím: kapitola z připravované knihy*. Praha: vl. n.
- Bartoš, A. (1934a). Dvacet let Jedličkova ústavu. *Úchylná mládež*, 10(1), 31-33.
- Bartoš, A. (1934b). *I zvířata si pomáhají*. Praha: vl. n.
- Bartoš, A. (1934c). Ke statistice tělesně vadných. *Úchylná mládež*, 10(1), 73-74.
- Bartoš, A. (1934d). Ústav pro tělesně vadné v Leningradě. *Úchylná mládež*, 10(1), 221-224.
- Bartoš, A. (1935). *Návrh osnov škol pro děti tělesně vadné*. Praha: vl. n.

- Bartoš, A. (1936). Metody výzkumu osobnosti jako základ výchovy mrzáků. *Úchylná mládež*, 12(1), 183-195.
- Bartoš, A. (1937a). Internát není rodina. *Úchylná mládež*, 13(1), 66-72.
- Bartoš, A. (1937b). Spolupráce učitelů mládeže úchylné. *Úchylná mládež*, 13(1), 157-159.
- Bartoš, A. (1938a). K tělesné výchově slabomyslných. *Úchylná mládež*, 14(1), 110-114.
- Bartoš, A. (1938b). Vlivy na duševní život zmrzačeného dítěte. *Úchylná mládež*, 14(1), 273-276.
- Bartoš, A. (1939). *Než bude pozdě: co s dětmi po obrně?* Praha: Melantrich.
- Bartoš, A. (1940). Dítě po obrně ve škole. *Věstník pedagogický*, 18(1), 225-228.
- Bartoš, A. (1941). Účelnost v péči o úchylné děti. *Úchylná mládež*, 17(1), 47-57.
- Bartoš, A. (1943a). *Neobvyklé psaní*. Praha: Knihkupectví Jedličkova ústavu pro zmrzačené.
- Bartoš, A. (1943b). *Tuláci: pohádkové pásmo*. Praha: Knihkupectví Jedličkova ústavu.
- Bartoš, A. (1944a). *Honzovo bloudění*. Praha: Nakladatelství Jedličkova ústavu.
- Bartoš, A. (1944b). Soustavná hmotná práce jako prostředek nápravné výchovy. *Úchylná mládež*, 20(1), 105.
- Bartoš, A. (1946). Pomocná škola má připravit na produktivní práci. *Péče o mládež*, 25(1), 168-169.
- Bartoš, A. (1947a). Bludy v názorech na kreslení. *Paedologické rozhledy*, 3(1), 267-271.
- Bartoš, A. (1947b). Přelud končetiny a klamné pocity amputovaných. *Paedologické rozhledy*, 3(1), 187-196.
- Bartoš, A. (1949). Pracovní revise. *Nápravná pedagogika*, 25(1), 2-5.
- Bartoš, A. (1954a). Omalovánky ve výtvarné výchově. *Časopis pro kreslení a technicko-estetickou výchovu*, 5(1), 126-131.
- Bartoš, A. (1954b). Oživlé ilustrace. *Výtvarná výchova*, 9(1), 225-227.
- Bartoš, A. (1954c). Zaměřit se k výchově charakteru. *Komenský*, 78(1), 303-304.
- Bartoš, A. (1955). Sběratelství podporou estetické výchovy. *Výtvarná výchova*, 10(1), 208-211.
- Bartoš, A., Bartošová, T. (1955). *Metodika vyučování v přípravném ročníku všeobecně vzdělávací školy: Učební text pro 3. a 4. ročník pedagogických škol pro vzdělávání učitelů národních škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Bartoš, A., Klíma, J. V. ed. (1926). *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. Praha: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků.
- Doležalová, E. (2018). Augustin Bartoš: Jeden z hlavních představitelů somatopedie v České republice. *Štúdie zo špeciálnej pedagogiky*, 7(2), 96-110. ISSN 2585-7363.

- Dvořák, A. (2019). *Rudolf Jedlička – samaritán v bílém plášti: život a dílo zakladatele Jedličkova ústavu*. Brno: B&P Publishing. ISBN 978-80-7485-178-0.
- Eger, L. (2001). *Komunikace školy s veřejností*. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 80-7082-828-5.
- Fialová, I., Opatřilová, D., Procházková, L. (2012). *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-233-8.
- Hartmanová, J. (2005). Augustin Bartoš. *Rodným krajem: Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků*, 16(30), 50. ISSN 1210-6135.
- Hronová, M. (1993). *Významné osobnosti v historii somatopedie I*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-7067-258-7.
- Hronová, M. (1998). Učitel tělesně postižených dětí Augustin Bartoš. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*, 101(20), 17. ISSN 0139-5718.
- Kábele, F. a kol. (1993). *Somatopedie: učebnice speciální pedagogiky tělesně a zdravotně postižené mládeže*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-633-5.
- Kolář, P. (2009). Augustin Bartoš a jeho učitelské počátky. *Speciální pedagogika*, 19(1), 38-54. ISSN 1211-2720.
- Lenderová, M., Rýdl, K. (2006). *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-647-9.
- Leština, V. (1995). *Hrajeme si loutkové divadlo*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-066-9.
- Morkes, F. (2004). *Devětkrát o českém školství*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského. ISBN 80-901461-6-3.
- Opatřilová, D. (2009). *Analýza současného stavu inkluzivního vzdělávání v České republice u jedinců s tělesným postižením v předškolním a základním vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5030-3.
- Opatřilová, D., Zámečnicková, D. (2007). *Somatopedie*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-137-9.
- Pánková, Š. (1999). *Historie a současnost Jedličkova ústavu v Praze*. Říčany: Evangelická akademie – Vyšší odborná škola sociálně právní.
- Příhoda, V. (1958). Vědecká činnost Augustina Bartoše. *Komenský*, 82(8), 483-488.
- Renotierová, M. (2007). *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-1861-2.
- Rödl, O. (1957). *Loutkové hříčky pro nejmenší*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Strnad, E. (1938). *Dvacet let Odip výrobní orthopedické družstvo invalidův v Praze*. Praha: Grafia.
- Vítková, M. (2006). *Somatopedické aspekty*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5134-0.

Vojteková, G. (2018). Ľudská a profesijná osobnosť Augustína Bartoša v kontexte špeciálnej pedagogiky. *Štúdie zo špeciálnej pedagogiky*, 7(1), 85-89. ISSN 2585-7363.

Bc. Vendula Poláchová

Ústav speciální pedagogiky
Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
pol0214@slu.cz

PhDr. Mgr. Jan Viktorin, Ph.D.

Ústav speciální pedagogiky
Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
jan.viktorin@fvp.slu.cz